

УДК: 330.131.5

DOI: 10.33813/2224-1213.25.2021.6

Максименко Інна Павлівна

*викладачка,
ФКІСІТ ДВНЗ КНЕУ ім. Вадима Гетьмана
ORCID ID: 0000-0002-8206-1864
inpal@ukr.net*

СУПЕРЕЧНОСТІ В ПОЄДНАННІ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Мета статті – висвітлення сутності соціальної справедливості та її проявів як явища з характерними особливостями на тлі інновацій у сфері виробничих технологій, що пояснює закономірності функціонування трансформаційних процесів, визначення проблематики взаємозв'язку промислової революції та соціальної справедливості, обґрунтування її місця та значення для формування економічної політики.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використані такі підходи й методи: єдність логічного й історичного підходів, абстрактного й конкретного (для розкриття співвідношення між технологіями та економічним розвитком), історичний метод (для оцінки закономірностей розвитку економічно-соціальних процесів), експертної оцінки (для визначення механізму встановлення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю).

Наукова новизна. Отримані в процесі дослідження результати в сукупності описують вплив нової економічної системи не лише на економічні зв'язки та міжнародні стосунки, але й на життя громадян, рівень їх підготовки до суспільних змін. Проаналізувавши наукові надбання експертів і дослідників, ми визначили переваги трансформаційних процесів і їх недоліки, які позначаються на соціальній справедливості. Також встановили механізми подолання проблем, які виникають при впровадженні технологій, і віднайшли баланс між економічними ефективними результатами та соціальною справедливістю, яка повинна бути забезпечена в усіх куточках світу.

Висновки. Четверта промислова революція спричинила докорінну зміну звичних моделей поведінки на підприємствах. Її мета – роботизація та оцифрування всіх сфер життя, повна трансформація людських ресурсів. Інтелектуальні ресурси разом з новітніми технологіями значно впливають на якісні показники рівня життя населення та розвиток соціальної сфери. Співвідношення економічної ефективності та справедливості містить суперечності, які існують у сфері розподілу, зумовлені неефективністю інституційно-організаційного механізму регулювання розподільних відносин і нерівномірністю розподілу ресурсів та прав власності, і спричинює нерівномірність розподілу доходів, жорстку диференціацію та маргіналізацію у структурі населення, порушення макроеко-

номічних пропорцій, неефективну систему соціального забезпечення і соціального страхування населення. Нерівномірність розподілу – об'єктивна реальність, і тому важливо не допустити її загрозливих показників. Для цього необхідно адекватно вимірювати ступінь нерівномірності, контролювати не лише різницю в доходах багатих і бідних, а й розміри доходів, щоб не допустити зменшення мінімальних доходів нижче від показників мінімальних соціальних стандартів. Соціальні стандарти потребують постійного перегляду та поліпшення методів їх розрахунків з урахуванням методики, що застосовують у країнах з високим рівнем соціального розвитку.

Ключові слова: соціальна справедливість, економічна ефективність, інститути, соціальні інститути, економічна активність, інновації.

Максименко Інна Павловна

преподаватель,

ФКИСИТ «ДВНЗ КНЭУ им. Вадима Гетьмана

inpal@ukr.net

Противоречия в сочетании социальной справедливости и экономической эффективности

Цель статьи – освещение сущности социальной справедливости и ее проявлений как явления с характерными особенностями на фоне инноваций в сфере производственных технологий, что объясняет закономерности функционирования трансформационных процессов, определение проблематики взаимосвязи промышленной революции и социальной справедливости, обоснование ее места и значения для формирования экономической политики.

Методология исследования. В процессе исследования использованы следующие подходы и методы: единство логического и исторического подходов, абстрактного и конкретного (для раскрытия соотношения между технологиями и экономическим развитием), исторический метод (для оценки закономерностей развития экономико-социальных процессов), экспертной оценки (для определения механизма преодоления противоречий между экономической эффективностью и социальной справедливостью).

Научная новизна. Полученные в ходе исследования результаты в совокупности описывают влияние новой экономической системы не только на экономические связи и международные отношения, но и на жизнь граждан, уровень их подготовки к общественным изменениям. Проанализировав научные достижения экспертов и исследователей, мы определили преимущества трансформационных процессов, а также их недостатки, которые сказываются на социальной справедливости. Установили механизмы преодоления проблем, возникающих при внедрении технологий, и нашли баланс между экономическими эффективными результатами и социальной справедливостью, которая должна быть обеспечена во всех уголках мира.

Выводы. Четвертая промышленная революция повлекла за собой кардинальное изменение привычных моделей поведения на предприятиях. Ее цель – роботизация и оцифровки всех сфер жизни, полная трансформация человеческих ресурсов. Интеллектуальные ресурсы вместе с новейшими технологиями значительно влияют на качественные показатели уровня жизни населения и развитие социальной сферы. Сочетание экономической эффективности и справедливости связано с противоречиями, которые существуют в сфере распределения, неэффективностью институционально-организационного механизма регулирования распределительных отношений, неравномерностью распределения ресурсов и прав собственности, и обуславливает неравномерность распределения доходов, жесткую дифференциацию и маргинализацию в структуре населения, нарушения макроэкономических пропорций, неефективную систему социального обеспечения и социального страхования населения. Неравномерность распределения – объективная реальность, поэтому важно не допустить ее угрожающих показателей. Для этого необходимо правильно измерять степень неравномерности, контролировать не только разницу

в доходах богатых и бедных, но и размеры доходов, чтобы не допустить уменьшения минимальных доходов ниже показателей минимальных социальных стандартов. Социальные стандарты требуют постоянного пересмотра и улучшения методов их расчетов с учетом методики, применяемой в странах с высоким уровнем социального развития.

Ключевые слова: социальная справедливость, экономическая эффективность, общество, социальные институты, занятость, экономическая активность, инновации.

Maksymenko Inna

teacher,

FKISIT SHEI KNEU them. Vadim Hetman

Contradictions in the combination of social justice and economic efficiency

The aim of the article – elucidation of the essence of social justice and its manifestations as a phenomenon with characteristic features against the background of innovations in production technologies, which explains the patterns of transformation processes, identifying the relationship between the industrial revolution and social justice, justification of place and importance for economic policy.

The methodology of the survey. The following methods were used in the research: unity of logical and historical approaches, combination of abstract and concrete (to reveal the relationship between technology and economic development), historical method (to assess the patterns of economic and social processes), expert evaluation (to determine the mechanism of overcoming contradictions between economic efficiency and social justice).

The scientific novelty. The results obtained in the research process together describe the impact of the new economic system not only on economic relations and international relations, but also on the social life of citizens, their transformation and the level of preparation for social change.

After analyzing the scientific achievements of experts and researchers, we identified the advantages of transformation processes, their disadvantages, which affect social justice. Also, mechanisms have been established to overcome the problems that arise at the time of technology implementation and found a balance between economically-effective results and social justice which must be ensured in all parts of the world.

Conclusion. The fourth industrial revolution entails a radical change in the usual patterns of behavior in enterprises. Its aim is robotization and digitization of all spheres of life, complete transformation of human resources. The combination of intellectual resources together with the latest technologies significantly affects the quality of living standards and the development of the social sphere.

The combination of economic efficiency and equity associated with the contradictions that exist in the field of distribution, inefficiency of institutional and organizational mechanism for regulating distribution relations, uneven distribution of resources and property rights and cause uneven distribution of income and strict differentiation and marginalization in the population structure, macroeconomic violations, inefficient system of social security and social insurance. Uneven distribution acts as an objective reality, and therefore it is important to prevent its threatening indicators. To do this, it is necessary to adequately measure the degree of inequality, to control not only the difference in income between rich and poor, but also the size of income to prevent a decrease in minimum income below the minimum social standards. Social standards require constant revision and improvement of their calculation methods, taking into account the methodology used in countries with a high level of social development.

Key words: social justice, economic efficiency, institutions, social institutions, economic activity, innovations.

Актуальність теми дослідження. Для функціонування та еволюції економічних систем необхідно економічну ефективність і соціальну справедливість тримати на рівних умовах, без порушення їхніх меж. Соціальна справедливість, на думку вчених, категорія, що передбачає урівноваженість прав і свобод громадян. Вона потребує рівного розподілу ресурсів і результатів між усіма суб'єктами економічних відносин, включно з тими, економічна ефективність діяльності яких є низькою. Категорія соціальної справедливості є досить важливою для сучасного демократичного суспільства, тому вона закріплена в найголовніших документах світової спільноти, а саме в пактах ООН. Наразі, коли наше існування проходить в умовах постійних змін та економічних трансформацій, саме держава та корпоративний бізнес повинні забезпечувати соціальну справедливість і її розвиток в усіх сферах буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті зазначеної вище проблеми досліджено праці Дж. Макліна, Дж. Форрестера, Д. Гелдома, Д. Л. Медоуза, М. Месаревича, К. Шваба, М. сборна, К. Б. Фрея, Н. Талеба, Н. І. Гражевської, Є. М. оробйова, П. С. Єщенка, Ю. І. Палкіна, В. В. Кулішова, П. О. Куцика, С. І. Рудавки та К. І. Левчука.

Мета статті – дослідження взаємозв'язку соціальної справедливості та її проявів з розвитком новітніх технологій; виявлення суперечності між максимізацією економічної ефективності та справедливістю суспільства; визначення економічної політики, яка поступається економічною вигодою задля досягнення більш справедливого суспільства.

Виклад основного матеріалу. З аналізу понять про соціальну справедливість виділимо сучасні критерії, за якими така категорія функціонує:

- створення однакових правил господарювання на засадах ринкової економіки;
- вільний вибір господарської діяльності на основі визнання багатоманітності форм власності;
- забезпечення державою соціального захисту всіх громадян;
- скасування привілеїв і забезпечення рівних можливостей для всіх;
- затвердження нових принципів розподілу доходів і багатств [3, с. 23].

Водночас економічна ефективність ґрунтується на керуванні широким колом суспільних активів, що мають ціннісно-інституційне походження і пов'язані із соціальною справедливістю, наприклад соціальним капіталом, схильністю до ризиків і їх прийняттям. Ефективність вимагає певної концентрації ресурсів і результатів виробництва в обмеженій кількості найбільш дієвих суб'єктів.

Взаємозв'язок двох складових обумовлений неспроможністю довгострокової економічної ефективності існувати без певного рівня соціальної справедливості, необхідного суспільству. Але інколи виникає обмеженість ресурсів, які соціум виділяє за критерієм соціальної справедливості, рівнем економічної ефективності, тому кожен раз суспільство має бути готовим до забезпечення оптимального

співвідношення між двома системами. Взаємообумовленість економічної ефективності та соціальної справедливості наявна в таких сферах: правова держава, ринкова компетентність суб'єктів, комплементарною сутністю якої є суспільний запит на суб'єктний вимір господарської та національної системи; певна економічна свобода суб'єктів, якій комплементарні економічний ризик і системна невідзначеність.

Проблема співвідношення економічної ефективності та соціальної справедливості постає постійно при підході до радикальних змін в економічному середовищі. Великий застій економічної активності, який неоднаковою мірою торкнувся більшості країн світу, значно обмежує бюджетні ресурси, що можуть бути спрямовані на забезпечення соціальних гарантій. Також виконання звичних для населення соціальних функцій держави впливає на рівень довіри в економіці, а відтак – на трансакційні витрати й ефективність використання допоміжних ресурсів [1, с. 1].

Справедливість і несправедливість теж дуже пов'язані та перетинаються між собою майже в усіх сферах життя, а саме в порушенні очікувань суб'єктів економічних відносин, які виконують свої звичні інституційні приписи. Коли виникає розбіжність у їх очікуванні із соціально-економічними реаліями, на зміну справедливості приходять несправедливість, яка спричинює ентропійні процеси в економіці держави та в суспільстві загалом. Проявом такої ентропії можна вважати зниження імовірності інституційної поведінки, посилення схильності до опортуністичних практик, зменшення довіри, перехід господарчої системи на нижчий рівень рівноваги. Тому досягти соціальної справедливості після названих проблем буває дійсно складно [6].

Виділяють такі зовнішні умови досягнення справедливості: соціальна та економічна інфраструктура, соціальні інститути, система логістики. Якщо в країні із цим великі складності, досягти соціальної справедливості майже неможливо. Наприклад, соціальна чи економічна інфраструктура має гідно забезпечувати можливості зберігання, транспортування та розподілу валового внутрішнього продукту, частину якого суспільство спрямовує на потреби вразливих верств населення. Інститути не повинні паралізувати стимули автономного функціонування домогосподарств, вони мають встановлювати норми соціального захисту та суттєво забезпечувати його. Універсальною системою логістики є саме ринок, тому його руйнування під гаслами боротьби зі спекулянтами та захисту бідних спричинює неприйнятні ризики для забезпечення навіть мінімально справедливого рівня споживання. Ефективність, дійсно, охоплює відтворення інститутів і цінностей, які люди вважають обов'язковими умовами для власного соціального існування [2, с. 320].

Виокремлюють такі канали взаємодії соціальної справедливості й економічної ефективності, за допомогою яких відбувається їхнє функціонування:

- зайнятості;
- людського капіталу;

- цінової стабільності, яка, безперечно, важлива для суспільства та кожного індивіда окремо;
- розвитку внутрішнього ринку;
- довіри (наприклад грошово-кредитна нестабільність);
- рівня мобільності робочої сили (тобто за справедливої диференціації доходів витрати, пов'язані з міграцією робочої сили, компенсує значний приріст суспільної продуктивності, а при надмірних масштабах витрати призводять до зниження ефективності економіки).

Яким би складним не був взаємозв'язок економічної ефективності та соціальної справедливості, вони мають спільні риси, які забезпечують розвиток економіки загалом, попри розбіжність у деяких питаннях.

Взаємодоповнюваність цих систем пов'язана з:

- їх взаємним ототожненням у фундаментальних підвалинах суспільства;
- їх суперечливістю в ґенезі та розвитку соціально-економічних інститутів;
- їх актуальною взаємообумовленістю в практичній діяльності суб'єктів господарювання та держави [4].

Значну небезпеку для комплементарної єдності ефективності та справедливості становлять нерегулярні кризові явища різного походження. Особлива небезпека полягає саме в тому, що їх складно ідентифікувати в межах чинної матриці економічної науки та практики. Іноді під час таких кризових становищ держава діє не завжди правильно та прагматично: навіть зараз, в умовах пандемії, керівництво нашої країни не знає, що робити. У нас існує проблема з розвитком технологій, не вистачає державних коштів, щоб задовільнити потреби громадян під час карантину (локдауну). Якщо в розвинених країнах населення, яке залишилось без роботи у зв'язку з вірусом, мало хоч якесь матеріальне забезпечення і за рахунок технологій перекваліфікувалось в інші галузі роботи, то в Україні це стало великою проблемою. Після запровадження карантину через пандемію COVID-19 понад 89 тисяч українців офіційно зареєструвалися як безробітні в службі зайнятості. Ситуацію загострила влада, яка запровадила нечіткі та надієві карантинні обмеження через неусвідомленість і недосвідченість у розв'язанні такої кризової ситуації, у зв'язку із чим багато працівників втратили свій дохід, опинившись у боргах або навіть на вулиці. Борги з населення можуть бути стягнені в судовому порядку, аж до відчуження житла. Однак це породжуватиме крайній ступінь відторгнення людини. Дах над головою нині є обов'язковим атрибутом будь-якого соціального статусу. А рівень комунальних платежів, пов'язаних з утриманням житла, фактично перевищує сукупні доходи багатьох домогосподарств. Цю ситуацію можна було б виправити та вжити відповідних заходів, якщо б Україна мала достатній рівень економічного розвитку. Варто зберігати баланс між економічними чинниками та життям громадян.

Суперечність між ефективністю і справедливістю є однією з найвагоміших проблем як людських взаємин, так й економіки. Саме тут

економіка переплітається із соціальною психологією, традиціями різних держав світу, з менталітетом і вподобаннями народів.

Симбіоз двох складових економічних процесів є надзвичайно складним, але водночас потрібним. Дослідивши окреслене питання, зазначимо: аби держава успішно функціонувала, необхідно враховувати складники її економічної ефективності, і соціальної справедливості.

Подолати вказані вище суперечності в межах української економіки можна завдяки таким крокам:

- поживлення активної соціальної політики та її подальший розвиток;
- стабілізація і процвітання економіки;
- запровадження заходів, спрямованих на зміцнення міжнародного конкурентного статусу;
- своєчасна розробка конкурентних заходів і їх практичне освоєння;
- розширення інноваційного потенціалу;
- подальший розвиток науково-технічної революції;
- переорієнтація ринкової економіки в соціальну.

Не завжди політичним та економічним лідерам вдається поєднати економічну ефективність і соціальну рівність, і це призводить до значних розбіжностей між цими складовими. Але кроки до запровадження спільного механізму їх функціонування вже зроблено: вони прописані у відповідних нормативних актах, де констатовано непорушність прав людини та зберігання їх недоторканності, що дає установку підприємствам і бізнесу по всьому світу гідно розвиватися без обмеження людських ресурсів [1].

Висновки. З розвиненістю соціальної сфери та виробничих ресурсів у людства виникає більше потреб, ніж було до промислового розвитку. Це зумовлює зростання закону потреб, який відображає безперервне збільшення маси та різноманітності споживних вартостей у результаті зростання продуктивних сил. Такий непростий процес призводить до зміни структури виробництва й витіснення наявних потреб новими.

Поєднання економічної ефективності та справедливості характеризується суперечностями, які існують у сфері розподілу, неефективністю інституційно-організаційного механізму регулювання розподільних відносин, нерівномірністю розподілу ресурсів і прав власності, що зумовлює нерівномірність розподілу доходів, жорстку диференціацію та маргіналізацію у структурі населення, порушення макроекономічних пропорцій, неефективну систему соціального забезпечення та соціального страхування населення.

Нерівномірність розподілу постає як об'єктивна реальність, і тому важливо не допустити її загрозливих показників. Для цього необхідно адекватно вимірювати ступінь нерівномірності, контролювати не лише різницю в доходах багатих і бідних, а й розміри доходів, щоб не допустити зменшення мінімальних доходів нижче від показників мінімальних соціальних стандартів, які потребують постійного перегляду та поліпшення.

Список використаних джерел

1. Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи : кол. моногр. / НАН України, Секція суспільних і гуманітарних наук. Київ, 2019. 350 с.
2. Єщенко П. С Палкін Ю. І. Сучасна економіка : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2005. 325 с.
3. Мінченко Р. М. Принцип справедливості як основний критерій взаємодії особистості та державної влади. *Актуальні проблеми політики* / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. Вип. 42. 2011. С. 2 –26.
4. Устименко В. А. Правові засади досягнення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю : монографія / під заг. ред. В. А. Устименка. Київ : НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2018. 144 с.
5. Хель І. Індустрія 4.0 що таке четверта промислова революція? URL: <https://hineews.ru/business-analitics/industriya-4-0-cto-takoe-chetvertayapromyshlennayarevoluciya.html> (дата звернення: 10.03.2021).
6. Насім Ніколас Талеб. Чорний лебідь. Про (не)ймовірне у реальному житті / перекл. М. Климчук. Київ : Наш Формат. 2019. 320 с.

References

1. NAN Ukrainy, Sekcija suspilnykh i ghumanitarnykh nauk. (2019) *Ekonomichna efektyvnistj vs socialjna spravedlyvistj: priorytety rozvytku Ukrainy na etapi podolannja kryzy* : kol. monoghr. Kyiv (in Ukrainian).
2. Jeshhenko P. S., Palkin Yu. I. (2005) *Suchasna ekonomika* : navch. posib. Vyshha shk, Kyiv, 325 p. (in Ukrainian).
3. Minchenko R. M. (2011) *Pryncyp spravedlyvosti jak osnovnyj kryterij vzajemodiji osobystosti ta derzhavnoji vlady. Aktualjni problemy polityky*. Nacionaljnij universytet. Odesa, vol. 42, pp. 21–26 (in Ukrainian).
4. Ustymenko V. A. (2018) *Pravovi zasady dosjaghnennja balansu mizh ekonomichnoju efektyvnistju ta socialjnoju spravedlyvistju* : monoghracija. Kyiv : NAN Ukraine, Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhenj, 1 p. (in Ukrainian).
5. Xel I. (2015) *Industry 4.0 What is the fourth industrial revolution?* Available at: <https://hineews.ru/business-analitics/industriya-4-0-cto-takoe-chetvertayapromyshlennayarevoluciya.html> (accessed 10 March 2021) (in Ukrainian).
6. Nasim Nikolas Taleb. (2019) *Chornyj lebidj. Pro (ne)jmovirne u realnomu zhytti*. Kyiv. Nash Format, 320 p. (in Ukrainian).